

УДК 633.16.23:633.791
© 2012

*Ю.І. Савченко,
академік НААН*

*Т.Ю. Приймачук,
кандидат
економічних наук*

*Інститут сільського
господарства Полісся НААН*

Т.Ю. Сітнікова

*Житомирський національний
агроєкологічний університет*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ХМЕЛЮ

Проаналізовано сучасний стан і динаміку розвитку світового та внутрішнього ринків хмелю, обґрунтовано їхню взаємозалежність з пивоварною галуззю. Проведено аналіз економічної ефективності виробництва хмелю в Україні, з'ясовано причини зменшення попиту. Запропоновано заходи щодо оптимізації розвитку галузі на регіональному і загальнодержавному рівнях.

Упродовж останніх 140 років хміль має стабільний попит на внутрішньому та міжнародному ринках, його частку (близько 90%) використовують для виготовлення пива. Вітчизняний ринок, з огляду на високу концентрацію іноземного капіталу в пивоварній індустрії України, більшою мірою залежить від світових тенденцій, ніж від власних. Тому ціни і вимоги до продукції значною мірою залежатимуть від європейських потреб. Крім того, ціни можуть дуже знижуватися під час перевиробництва і підвищуватися у разі неврожаю, якщо не відбуватиметься збалансування дефіциту за рахунок попередніх запасів. Хмелярство України розвиватиметься належним чином лише за умови стабілізації пропозиції та структури цін на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню сучасних проблем галузі присвячено роботи В.І. Герасимчука, А.О. Годованого, Г.С. Головач, І.С. Єжова, В.В. Зіновчука, М.Ю. Костриці, І.П. Куровського та ін. Водночас низка питань в умовах прискорення глобалізаційних процесів потребує розробки заходів для швидкої адаптації галузі до світового досвіду.

Результати досліджень. Загальносвітові тенденції 2008–2010 рр. з огляду на значне перевиробництво хмелю склалися не на користь хмелевиробників. Причина — поступове зменшення обсягів виробництва хмелю впродовж попередніх 10 років (1996–2006 рр.). Навіть незважаючи на значне підвищення врожайності (до рівня 18,2 ц/га завдяки впровадженню у виробництво продуктивніших сортів), дефіцит

хмелю на ринку в ті роки був досить відчутним (рис. 1).

З 2003 по 2007 р. пивоварна галузь стала інтенсивно нарощувати обсяги виробництва (щороку на 5,2%), її потреби в хмелю поступово зростали. Водночас особливо несприятливими виявилися погодні умови 2006 р., які спричинили зменшення валового збору хмелю у світі на 8800 т (9,3%) порівняно з попереднім роком, α -кислот — на 910 т (11,5%), а наявний дефіцит сягнув 1585 т (рис. 2).

Пивовари змушені були економити, що призвело до значного зменшення норм внесення хмелю. Нині середня норма використання α -кислот становить 3,4–4,1 г/л (близько 1 г сухо-го хмелю на 1 л пива з базовим умістом α -кислот 3,5%). Тобто порівняно з 1996 р. відбулося зменшення норми внесення α -кислот у сусло майже на 33%. Зменшенню кількості хмелю в пиві сприяли й тенденції на азійському пивному ринку, спеціалізованому на виготовленні переважно полегшених напоїв.

Після цих подій здійснено розширення площ насаджень хмелю до сучасних потреб пивної індустрії та укладено з найбільшими виробниками пива значну кількість попередніх контрактів на період до 2013 р. Однак виправлення ситуації з дефіцитом швидко обернулося значним перевиробництвом, яке зумовило подальше витіснення вітчизняних хмелевиробників з українського ринку, утворення перехідних запасів і зниження попиту на вітчизняний хміль. Світовий баланс α -кислот останнім часом вия-

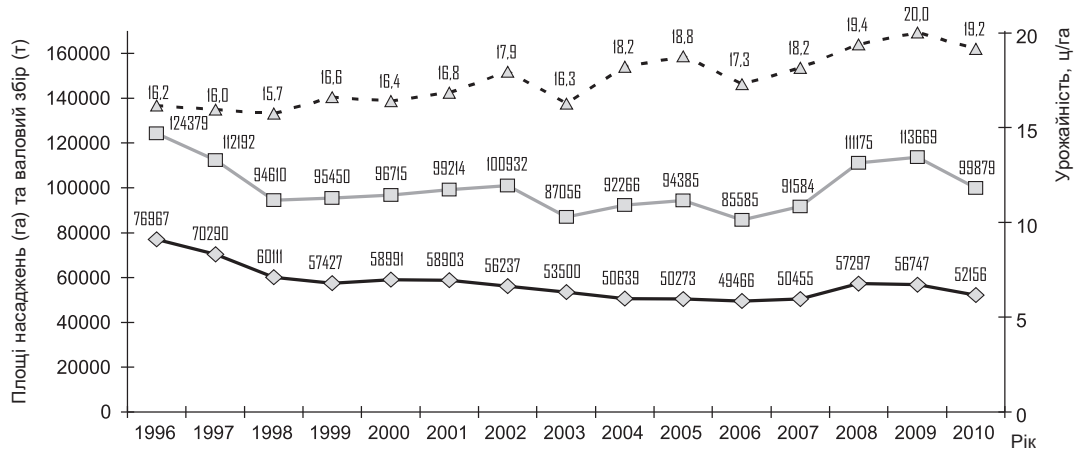

Рис. 1. Площі насаджень і виробництво хмелю у світі (1996–2010 рр.): —◆— — площі насаджень, га; —■— — виробництво хмелю, т; —▲— — урожайність, ц/га. Джерело: розраховано за даними звітів фірми Joh. Barth & Sohn [8, 9] (для рис. 1 і 2)

вив рекордні лишки продукції перехідних запасів: на 2009 р. — +2608 т, 2010 — +3382 та на 2011 р. — +1753 т, що становить близько 45% світової річної потреби в α -кислотах. Тому з метою швидкого збалансування ринку значну частину розширених після 2007 р. плантацій слід скоротити.

Найбільші виробники хмелю (США, Німеччина, Китай, Чехія та Польща) вже у 2010 р. зменшили обсяги виробництва. Так, 2010 р. у США виробництво α -кислот знизилось на 6,7% (з 45,3 до 38,6%) завдяки скороченню на 3372 га площ під високосмольними сортами. Частка обсягів виробництва хмелю в Німеччині зростає на 6,3% (з 29,8 до 36,1%), хоча площі змен-

шилися на 86 га. Як і раніше ці дві країни виробляють 75% світових обсягів продукції та найбільше укладають попередніх контрактів, завдяки чому саме вони визначають кон'юнктуру ринку світового хмелярства. У Польщі зменшення хмелеплантацій (–300 га) спричинило зменшення частки ринку на 1,4%, частка α -кислот хмелю китайського виробництва, незважаючи на значне зменшення площ (–521 га), у 2010 р. зростає з 9,2 до 10,2%. Частка ринку Чехії у структурі світового виробництва, незважаючи на зниження виробництва, не змінилась.

Півний ринок України також має тенденцію до зростання. Упродовж останніх 12 років обсяги виробництва пива в Україні зросли майже

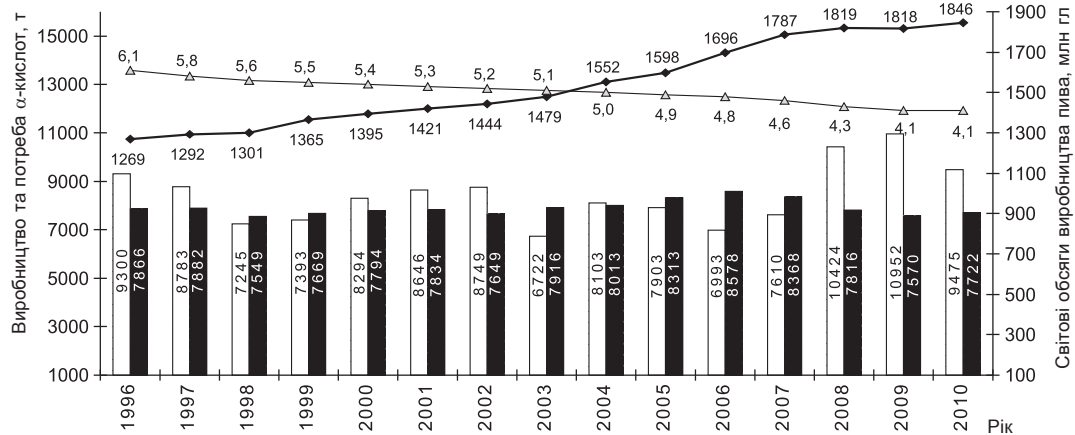
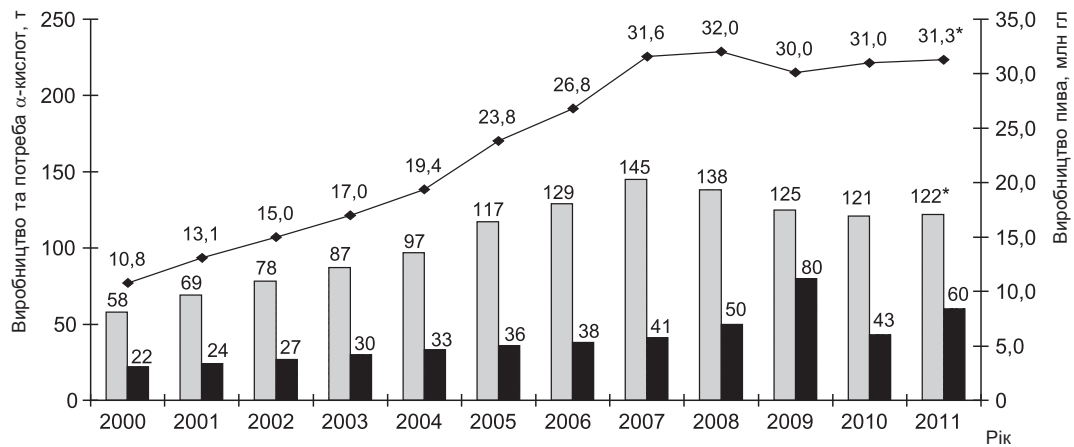

Рис. 2. Світове виробництво пива та баланс α -кислот (1996–2010 рр.): □ — виробництво α -кислот, т; —◆— — виробництво пива у світі, тис. гл; ■ — потреба α -кислот для пивоваріння, т; —▲— — норма задавання у сусло α -кислот, г/гл.

Примітка. Дані балансу α -кислот наведено без урахування потреб інших галузей промисловості

Рис. 3. Динаміка виробництва пива та потреби пивоварної галузі в α -кислотах в Україні, 2000–2011 рр.: ■ — потреба пивоварної галузі в α -кислотах, т; ■ — виробництво α -кислот, т; ◆ — виробництво пива, млн гл. *Інформація ПАТ «Укрпиво». Джерело: [4, 5, 7]

втричі (20,7% приросту щороку), а тому склалися досить сприятливі умови для розвитку хмелярської галузі (рис. 3). Аналогічно (втричі) зріс рівень споживання пива у розрахунку на душу населення (у 2000 р. — 20 л, 2008 — 65, 2010 р. — 60 л), але це у 1,5–2 рази менше порівняно з середньоєвропейським рівнем споживання, який у 2009 р. становив близько 90 л [1, 6].

У 2009 р. внаслідок загальносвітової економічної кризи відбулося невелике зменшення обсягів виробництва пива. Надалі аналітики прогнозують його зростання завдяки поступовому відходу від національних традицій споживання до інтернаціональних, тобто зміщення уподобань населення в напрямі від горілки до пива, що є загальносвітовою тенденцією [3].

Проте, незважаючи на великі потреби пивоварної галузі в хмелесировині, попит на вітчизняний хміль почав знижуватись. Перехідні запаси 2009 р. становили 300 т, 2010 р. — 1500, 2011 р. — 200 т. Це було спричинено відсутністю налагоджених каналів збуту, потрібного асортименту сортів і продуктів їхньої переробки, втратою репутації в попередні роки, перевиробництвом α -кислот у світі, зменшенням норм їх внесення у пивну продукцію та ін., тому навіть та частина врожаю, що мала відповідну якість, не знаходила збуту.

Наразі вітчизняний хміль здебільшого купують лише маленькі пивоварні заводи, яким належить 6% пивного ринку. Великі пивні компанії, так звані пивні сім'ї — «Сан ІнБев» (34% ринку пива), «Карлсберг» (28%), належать іноземним власникам і працюють на сировині лише імпортного виробництва. Підприємство АТ «Оболонь» (32% ринку) використовує у виробництві пива лише 25% вітчизняної хмелесиро-

вини, надаючи перевагу новим сортам хмелю ароматичної та гіркої груп. Зрозуміло, якість хмелю має відповідати світовому рівню та задовольняти пивоварів обсягом й асортиментом хмелепродуктів.

Обсяги виробництва та якість хмелепродукції в Україні останнім часом постійно зростали. Завдяки впровадженню нових високопродуктивних сортів, інтенсивній технології вирощування, значним обсягам державної підтримки з 1% збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства [2] валовий збір хмелю упродовж 2004–2009 рр. зріс у 2,3, урожайність — у 3 рази. Однак 2010 р. через значне збільшення пропозиції хмелепродуктів на світовому ринку та інші зазначені вище причини виявився для вітчизняного хмелярства невдалим.

Значної шкоди завдала також криза, яка призвела до затримання виплат коштів держпідтримки у 2009 та 2010 рр., отриману хмелярами лише в кінці року, що не дало змоги всім виробникам у повному обсязі здійснити потрібні агротехнічні операції. Це зумовило зменшення врожайності та валового виробництва хмелю на 42%, відповідно зросла собівартість вирощування, а ціна значно низилась. Водночас рентабельність виробництва зменшилася до рівня 2005–2006 рр. і становила –35,5% (таблиця).

Проте не лише збільшення пропозиції хмелю у світі призвело до зниження реалізаційних цін на внутрішньому ринку України. Отримуючи значні дотації на підтримку хмелярства, іноземні хмелевиробники часто використовують демпінгові ціни для завоювання та втримання українського ринку хмелю, незважаючи на власні збитки. У 2010 р. українське хмелярство отримало значно менше коштів (на 5,2 млн грн) на розвиток хмелярства, у т.ч. і на догляд за

Економічна ефективність виробництва хмелю в Україні у 2004–2010 рр.

Показник	Рік						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Продуктивні площі, га	1325,2	1140,2	1032,4	977,4	933,1	969,7	888,4
Валовий збір, т	589,2	613,8	738,6	710,5	893,1	1342,8	780,8
Урожайність, ц/га	4,4	5,4	7,2	7,3	9,6	13,8	8,8
Собівартість вирощування 1 т, тис. грн	26,7	31,3	27,1	31,0	35,3	29,8	38,6
Витрати на 1 га, тис. грн	11,9	16,8	19,4	22,5	33,8	41,3	35,6
Середня реалізаційна ціна 1 т, тис. грн	15,0	15,4	20,6	29,5	43,0	30,9	24,9
Прибуток на 1 т, тис. грн	-11,7	-15,9	-6,5	-1,5	7,7	1,1	-13,7
Рівень рентабельності без держпідтримки, %	-43,8	-50,8	-24,0	-4,8	21,8	3,7	-35,5
Компенсаційна частина витрат на догляд за плодоносними хмільниками, всього, тис. грн:							
у розрахунку на 1 т	10,9	17,2	18,8	17,5	17,7	17,9	23,5
» на 1 га	4,9	9,3	13,4	12,7	16,9	24,8	20,7
Прибуток із держпідтримкою, тис. грн/т	-0,8	1,3	12,3	16,0	25,4	18,0	9,8
Рівень рентабельності із держпідтримкою, %	-3,0	4,2	45,4	51,6	72,0	63,8	25,4

Джерело: розраховано за даними Мінагрополітики та продовольства України.

плодоносними насадженнями (-9,6 млн грн). У розрахунку на 1 га витрати становили 20,7 тис. грн/га, проте, враховуючи 72,8 га незібраного хмелю, ця цифра була ще меншою — 19,1 тис. грн/га, тому лише завдяки державній допомозі хмелєвиробники отримали позитивну рентабельність на рівні 25,4%.

Проте в структурі 1%-го збору (близько 1 млрд грн) видатки на хмелярство становлять лише 15%, з яких, у кращому разі, хмелярам дістається третина. Відповідно нерегулярні виплати, недосконалий механізм їх розподілу та неефективний контроль за їх використанням були додатковими чинниками зниження ефективності виробництва хмелю.

Водночас, за даними 2009 р., хмелярська галузь України здатна повною мірою за нарощування обсягів виробництва забезпечувати пивоварну промисловість ароматичним і гірким хмелем. Для цього галузь хмелярства має все потрібне: сорти; відповідний матковий фонд

сортових насаджень; сучасні технології вирощування садивного матеріалу, які дають змогу виробити потрібну кількість саджанців для закладання промислових хмелєнасаджень; інноваційні технології закладання хмільників, вирощування, збирання та післязбиральної обробки шишок хмелю; повне наукове забезпечення.

Зокрема, вітчизняні сорти ароматичної групи за своїм складом гірких речовин та ефірної олії не поступаються найкращим іноземним сортам хмелю: Заац (Чехія); Тетнанг (Німеччина); Любельський (Польща), однак мають значно вищий уміст α - і β -кислот, а також вищу врожайність, що забезпечує удвічі більше збирання α -кислот з 1 га. Це сорти: Слов'янка, Заграва, Національний, Тріумф та ін. Однак попри це іноземні пивоварні компанії, які розміщуються в Україні, використовують екстракти та гранульований хміль гіркого типу тільки іноземного походження, який дуже дешевий на світовому ринку.

Висновки

Світовий ринок, де основні виробники хмелепродукції — США і Німеччина, значно впливає на тенденції розвитку й економічну ефективність внутрішнього ринку хмелю. Потрібно розробляти та впроваджувати адаптаційні заходи, спрямовані одночасно на збалансування ринку та вдосконалення виробництва; продовжити фінансування галузі за рахунок відрахувань до Держбюджету в розмірі 1,5% збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства; проводити компенсацію витрат за 1 ц вищої, зібраної та обробленої продукції, яка відповідає показникам якості (стандарту); доцільність придбання господарствами хмелесушарень і хмелекомбайнів високої вартості мають підтверджувати комісії управління агропромислового розвитку райдержадміністрацій; спрямувати зусилля на розвиток галузевої ринкової інфраструктури, створивши виробничо-господарську структурну одиницю, якій виділити кошти на обладнання для забезпечення технологічних процесів; спрямувати на фінансування витрат з прове-

дення науково-технічних досліджень до 10% бюджетних коштів, передбачених на розвиток хмелярства; обов'язково використовувати садивний матеріал від виробників, внесених до Державного реєстру виробників насіння і садивного матеріалу, або від будь-яких суб'єктів господарювання лише за наявності сертифіката походження; проводити контроль за якістю хмелесировани та хмелепродукції мають акредитовані лабораторії якості; для захисту українського виробника на внутрішньому ринку підвищити митний збір на імпорт хмелепрепаратів, особливо екстрактів хмелю, та здійснювати відрахування не з фізичної маси, а з тонни α -кислот; увести квоти пивоварним підприємствам на закупівлю хмелепродуктів не менше 30–40% загальної потреби пивоварної промисловості України. Потрібно також удосконалити чинні стандарти на пиво, зокрема розмежування пивної продукції на «класичне» і пивні напої, що сприятиме поліпшенню його смаку та якості, а відтак — зростанню попиту.

Бібліографія

1. Григоренко Н. Пивний ринок демонструє стабільний розвиток, допомагає зростання попиту, гальмують акцизи [Електронний ресурс]/Н. Григоренко, А.Лазаренко. — Режим доступу : <http://www.dt.ua/2000/2675/34546/>.
2. Закон України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства» від 09.04.1999 р. № 587–XIV//ВВР. — 1999. — № 20–21. — С. 191.
3. Лазаренко А. Українці питимуть дедалі більше пива і менше горілки [Електронний ресурс]/А. Лазаренко. — Режим доступу: <http://archive.kontrakty.ua/ukr/gc/nomer/2001/25/25>.
4. Статистичний щорічник України за 2004 рік: зб. стат. м-в/за ред. О.Г. Осауленка. — К.: Консультант: Держкомстат України, 2005. — 591 с.
5. Статистичний щорічник України за 2007 рік: зб. стат. м-в/за ред. О.Г. Осауленка. — К.: Консультант: Держкомстат України, 2008. — 571 с.
6. Україна — євростандарти споживання пива [Електронний ресурс]/Режим доступу: <http://www.arda3.kiev.ua/ukrajina-yevrostandarty-spozhyvannya-pyva>.
7. Швед Б. Виробництво пива в Україні збільшиться [Електронний ресурс]. — Б. Швед. — Режим доступу: <http://www.newsmarket.com.ua/2011/02/virobnitstvo-piva-v-ukrayini-zbilshitsya-maksimalno-na-1-u-2011-rotsi/>.
8. The Barth Report 2002/2003 [Електронний ресурс]/Joh. Barth & Sohn. — Nuremberg, 2003. — 28 с. — Режим доступу: www.barthhaasgroup.com.
9. The Barth Report 2010/2011 [Електронний ресурс]/Joh. Barth & Sohn. — Nuremberg, 2010. — 28 с. — Режим доступу: www.barthhaasgroup.com.